

16. *Pennington M.C.* Phonology in English Language Teaching: an International Approach. – L.: Longman, 1996. – 282 p.
17. *Wells J.C.* Accents of English. – Cambridge, L., N.Y.: Cambridge University Press, 1982. Books 1,2,3. – 685 p.
18. *Wells J.C.* The Cockneyfication of RP? –
On-line: <http://www.phon.ucl.ac.uk/home/estuary/cockneyf-ipasam.htm>.

*Гамзюк М.В.
Київський національний
лінгвістичний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЕМОТИВНОЇ І КОГНІТИВНОЇ СИСТЕМ

Постановка завдання. Останнім часом все більша кількість наукових досліджень присвячена вивченню емотивності – відображення емоцій мовними засобами. У цьому плані вивчаються всі мовні рівні: від фонетики до тексту.

Актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Зважаючи на інтенсивний розвиток когнітивістики, виникає питання про взаємодію емотивного і предметно-логічного (когнітивного) компонентів значення у семантичній структурі мовних одиниць. Деякі дискусійні питання дозволять з'ясувати онтологічні і гносеологічні особливості емотивної та когнітивної систем, а також їхньої взаємодії.

Учені відзначають, що основу унікальної людської поведінки становить взаємодія чотирьох психічних систем: емотивної, перцептивної, когнітивної і моторної. Кожна з них може функціонувати окремо, але лише при гармонійній взаємодії вони здатні забезпечити ефективність дій людини. У цій роботі більша увага приділяється аналізу специфіки і взаємодії емоційної і когнітивної систем.

Незважаючи на велику кількість теорій і підходів до аналізу емоцій, вчені-психологи одностайні в тому, що ця система відіграє важливу роль у житті та діяльності людини.

Людина, будучи одночасно живим організмом і членом суспільства, відображає у своєму мозку об'єктивні відношення, що складаються в неї як у особистості з окремими об'єктами відображення. Відображення включає в себе також ставлення особистості як діючого суб'єкта до об'єктів, які можуть задовольнити її потреби або перешкодити цьому процесу. Ця своєрідна сфера відображення світу в мозку людини і складає емоційну сторону людської психіки. У житті людини емоції завжди виступають у нерозривній єдності з пізнавальними процесами. У реальному житті не буває "чистих" емоцій. Вони завжди предметні, оскільки викликаються тим, що людина відчуває, сприймає, уявляє, про що думає відносно предметів чи явищ об'єктивного світу. Емоції можуть збуджуватися словами, які є знаками відомих людині об'єктів, зовсім невідомі об'єкти не можуть бути джерелом емоційних переживань людини. Від того, як розуміються ті чи інші явища, життєві ситуації, події, залежить характер переживань, які виступають як особлива форма пізнання людиною життєвих явищ.

Емоції є своєрідним відображенням об'єктивної дійсності у мозку людини. Їхня своєрідність полягає в тому, що і як у них відображається. В емоціях відбиваються відношення певних об'єктів до життя людини як природної і суспільної істоти, до її потреб і прагнень, а також ставлення людини до них. Такий вид відображення здійснюється у

формі переживання. Емоції являють собою певний процес, що відбувається в часі, одночасно вони є психічним станом особистості [3, 334].

Психологи вказують, що емоції відіграють важливу роль у біологічній та соціальній організації людини і виконують декілька важливих функцій. Найважливішою і найдавнішою функцією емоцій не тільки у людини, але й у інших істот виступає *адаптивна*. У процесі еволюції емоційні відчуття закріпилися як своєрідний засіб підтримки життєвого процесу в його оптимальних межах і попереджують руйнівний характер надлишку або браку певних факторів. Завдяки емоції, що виникла своєчасно, організм має можливість надзвичайно вигідно пристосуватися до зовнішніх умов, швидко відреагувати на зовнішній вплив, ще не визначивши його тип, форму та інші конкретні параметри [6, 369]. У критичних умовах при нездатності знайти швидкий та розумний вихід із загрозованої ситуації суб'єкту нав'язуються стереотипні дії, певний закріплений еволюцією засіб "аварійного" вирішення ситуації: втеча, залякнення, агресія та ін.

Емоції виникли у процесі еволюції як засіб, за допомогою якого живі істоти встановлюють значущість тих чи інших предметів і явищ для задоволення своїх актуальних потреб, виступаючи в *оцінній* функції.

Емоції виконують також *комунікативну* функцію, передаючи інформацію про стан мовця та про його ставлення до певних предметів, осіб чи подій. Вони виконують також функцію *впливу* на суб'єкта сприйняття, виступаючи фактором організації та регуляції діяльності людини.

Особливість емоційної системи полягає у можливості різного впливу на людей. Це проявляється зокрема у тому, що одні й ті ж об'єкти можуть викликати різні емоції не тільки у різних людей, а навіть у однієї і тієї ж людини у різні моменти життя. Це пов'язано з ще однією особливістю емоційної системи людини – наявністю в кожній особи індивідуального емоційного порогу, що призводить до більш частого переживання одних емоцій і рідке переживання інших. Зазначена особливість впливає на формування особистісних характеристик – емоційної риси [2, 18].

У психології тривалий час панувала думка, що оскільки емоції носять суб'єктивний характер, вони не можуть вивчатися об'єктивно і не підлягають дослідженню за допомогою звичної наукової методології. Проте останні дослідження в галузі психології та суміжних із нею наук переконливо довели протилежне. Оскільки емоція виступає складним феноменом, що складається з *нервового, виразного та переживального* компонентів, її вивчення може відбуватися на будь-якому зазначеному рівні, який відповідає одному з основних компонентів зазначеного процесу. Жоден із вказаних компонентів не утворює емоції самостійно. Цілісна емоція потребує всіх трьох компонентів, хоча в одному з них, експресивному комплексі, *інтенсивність та тривалість* обумовлюються соціальними факторами. Фактично кожна емоція є системою, що утворена вказаними компонентами та їхньою взаємодією. Складність вивчення окремих емоцій полягає в особливостях їхнього функціонування: по-перше, емоції не обмежуються однією системою, а активізують увесь організм, по-друге, емоції мають схильність до комбінування і в "чистому" вигляді існують обмежений відрізок часу, – до того, як активізуються інші емоції [2, 83-84].

Наукові дослідження довели існування емоційної системи, в якій окремі елементи взаємопов'язані динамічними і відносно стабільними відносинами. Системність емоцій виявляється в їхній ієрархічній організації: тривога може змінитися переляком і перейти в жах.

Іншим показником системності емоцій є їхня полярність між деякими парами емоцій: радість – сум, інтерес – відраза, сором – презирство. Проте наявність подібних пар не

означає взаємовиключення емоцій. Емоції, які протиставлені одна іншій, часто взаємопов'язані і одна може викликатися іншою. Враховуючи ієрархічні зв'язки, певні системні відношення можуть виникати також між іншими емоціями. Так, інтерес може змінюватися страхом, зневага переходити в радість і збудження тощо [2, 57-58].

Важливу роль для встановлення специфіки емоцій відіграли результати дослідження С.Томкінса про обмеження та свободи емоційної системи, які впливають на ступінь детермінованості поведінки людини. Факторів, які обмежують вияв і переживання емоцій, кілька:

1. Емоційну систему людині важко контролювати. Найбільш успішними засобами контролю є когнітивні процеси, уява та фантазія. Найбільш легко здійснюється контроль міміки та рухового компонента емоції.

2. Емоції обмежені у свободі як, наприклад, у випадку, коли радість викликається лише їжею.

3. Існують обмеження емоційної системи завдяки синдромному характеру її неврологічної та біохімічної організації. Коли виникає емоція, включаються всі компоненти емоційної системи.

4. Пам'ять про минулий емоційний досвід накладає інше обмеження на емоційну свободу: яскраві емоційні переживання минулого можуть стримувати або спонукати до дій.

5. Інше обмеження свободи емоцій може накладатися природою об'єкта емоцій.

6. Фактором, що обмежує емоційне спілкування, є складні відношення між мовою й емоційною системою. Для мовної передачі необхідно виділити окремі емоційні стани та передати їх словами. Словесне означення допомагало направити увагу на власні переживання і робило їх більш стійкими. Проте емоції сучасної людини більш багатосторонні, навіть коли вони мають одну назву. Відомо багато відтінків любові, образи, суму. Людина не завжди вміє виразити свої емоційні переживання [2, 60; 5, 20].

Важливим фактором для розуміння специфіки емоцій і обмежень їхніх переживань є також реактивність. Вона полягає в тому, що одна емоція має здатність викликати аналогічну емоцію в іншій людині чи інших людей. Ця властивість сприяє спілкуванню і часто допомагає пояснити єдність почуттів та схожість поведінки людей під час спортивних змагань, у певних партіях, сектах, тощо. Проте у більшості випадків минулий досвід людини та її емоційні пороги визначають, чи буде певна емоція викликати в неї відповідну емоційну реакцію [4, 209; 2, 98; 6, 381].

Емоційна система має також десять видів свободи:

1. В емоціях не існує певного ритму чи циклу, вони вільні в часі.

2. Емоції мають свободу інтенсивності.

3. Емоції мають значну свободу щільності, з якою вона діє. Щільність є результатом інтенсивності та тривалості.

4. Емоція може виникнути через вірогідність події.

5. Емоційна система має свободу об'єкта. Хоча емоції викликаються бажанням та мають обмежену кількість об'єктів, поєднання емоцій з об'єктами через знання значно розширює набір об'єктів позитивних і негативних емоцій.

6. Емоція може бути пов'язана з конкретним видом досвіду: мисленням, відчуттям, діями і т.д.

7. Емоції вільні для комбінації з іншими емоціями, що може призвести до їхньої модуляції та подавлення.

8. Існує велика свобода у способі збудження та згасання емоцій. Як правило, більшість людей хочуть зробити максимальними позитивні емоції й мінімальними

негативні, але навіть різні аспекти однієї й тієї ж діяльності можуть викликати або пригасити і позитивні, і негативні емоції.

9. Емоції відносно вільні у можливості заміщення об'єкта.

10. Емоції мають велику свободу з точки зору цільової орієнтації чи можливих альтернатив реакцій [2, 58-60].

У ряді робіт емоції розглядаються як різновид мислення, як відповідь чи комплекс відповідей, обумовлених когнітивними процесами. До когнітивних процесів відносять не тільки мислення, але й пам'ять.

Деякі дослідники розглядають два види мислення: раціональне й емоційне. Мислення є передусім найвищим пізнавальним процесом – одержанням нових знань, творчим перетворенням наявних уявлень. Воно являє собою породження нового знання, активну форму творчого відображення і перетворення людиною дійсності, що породжує такий результат, який відсутній на певний момент у самій дійсності та в суб'єкта.

У психології існує велика кількість теорій мислення. Найбільш відомими і поширеними є: асоціативна теорія Г. Еббінхауза, логічна С. Л. Рубінштейна, рефлексивна, діяльнісна О. М. Леонтьєва та П. Я. Гальперіна, інформаційно-кібернетична. Незважаючи на різницю підходів до вивчення й дослідження процесу мислення, усі вчені визнають, що останнє завжди пов'язане з наявністю проблемної ситуації, завданням, яке треба вирішити, й активною зміною умов, у яких це завдання задане [6, 227]. Це і пов'язує мислення й емоції, які виникають за аналогічних умов.

Мислення являє собою особливу теоретичну і практичну діяльність, яка передбачає систему включених у неї дій і операцій орієнтовно-дослідницького, перетворюючого та пізнавального характеру. На відміну від інших психічних процесів мислення здійснюється відповідно до певної логіки. У його структурі виділяють такі *логічні операції*: порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, конкретизація.

Ученими віділяються також чотири *види* мислення: теоретичне або понятійне, теоретично-образне, наочно-образне та наочно-дійове. Два останніх є різновидами практичного мислення. Указані види мислення виступають одночасно і як рівні його розвитку. Теоретичне мислення вважається більш досконалим, ніж практичне, а понятійне являє собою вищий рівень розвитку, ніж образне [6, 232-237].

Взаємодія мислення та емоцій полягає передусім в усвідомленні та виділенні окремих емоцій і станів. Так, переживання гніву і його розуміння являють собою два різні феномени, хоча вони і можуть впливати одне на інше через наявність емоційно-когнітивних зв'язків. Мислення може сприяти певному контролю над емоційним процесом, зменшувати інтенсивність та тривалість емоцій. Взаємовплив емоційної та когнітивної систем є реципрокним, впливаючи через баланс чи домінування однієї над іншою на ефективність функціонування людини [2, 127].

При домінуванні емоцій виникає особливий вид мислення, що носить назву автентичного. Думки людини при такому виді мислення підкоряються не логіці, а емоційним потребам, відображаючи силу і динамізм останніх. Автентичне мислення тенденційне. Мета в ньому досягається завдяки відсутності логічних обмежень на виникнення асоціацій, що відповідають потребам людини. Завданням автентичного мислення є задоволення потреби, зняття емоційної напруги [6, 237-239].

Взаємодія емоцій і мислення у процесі пізнання полягає також у обробці інформації, яка надходить через процеси відчуття та сприймання. Обробка інформації починається з емоційних програм. Вони дають найбільш загальну оцінку ситуації й тим самим звужують простір для обробки її логічними програмами. Проміжні результати емоційної обробки

інформації також впливають на протікання процесу пізнання. Емоції або стимулюють його, коли він відбувається вірно, або гальмують, коли він хибний [5, 16].

Взаємодія емоцій з пам'яттю є також реципрокною. Пам'ять являє собою процес засвоєння, зберігання та відтворення інформації, а також забування різноманітного досвіду [3, 175]. В основі пам'яті знаходиться *асоціація*, під якою розуміють зв'язки між образами, уявленнями, думками, діями. Асоціації являють собою відображення зв'язків між предметами та явищами об'єктивного світу. Запамятовування завжди ґрунтується на утворенні та закріпленні таких зв'язків. Існують чотири види асоціацій: за суміжністю, за схожістю, за контрастом та за причинним зв'язком [3, 176-177].

Вплив пам'яті на емоції полягає в тому, що вони запамятовуються і відтворюються не довільно, а разом із об'єктами, які їх викликали. Вплив емоцій на пам'ять виявляється у вибіркового відтворенні лише окремих даних із минулого досвіду й гальмуванні інших. Емоції визначають таким чином характер асоціювання і зміст асоціативного процесу [5, 16].

Деякі вчені виділяють також інші емоційні стани: почуттєвий тон, настрої, пристрасть.

Почуттєвий тон – це почуття, що проявляються лише як емоційне забарвлення або своєрідний якісний фон інших психічних процесів. У цьому випадку він усвідомлюється не сам по собі, а як особлива властивість предметів чи дій, здатних викликати в суб'єкта певне ставлення до вказаних об'єктів [7, 404].

Настрій – загальний емоційний стан, що забарвлює протягом значного часу окремі психічні процеси і поведінку людини. Настрій часто виникає як відгомін сильної емоції, пережитої людиною. Перевага певної емоції надає настрою відповідного забарвлення. Настрій може бути радісним, бадьорим, пригніченим, стурбованим, тощо. Він завжди обумовлений, а характер і стійкість останнього залежать від життєвих обставин, які його породжують, і від індивідуальних особливостей людини.

Пристрасть – сильне, стійке і глибоке почуття, яке спрямовує всі основні думки та дії людини. Вона являє собою сплав емоцій, мотивів і думок та виражається в їхній зосередженості на виконанні певної мети [4, 211; 5, 29].

Із наведених міркувань неважко визначити, що основна відмінність останньої групи емоційних станів від попередньої полягає у взаємодії з іншими психічними процесами, і передусім мислення. Коли власне емоції, почуття, афекти, стреси становлять суто емоційні стани, то емоційний тон та настрої є фоном для інших психічних процесів чи станів, а пристрасть є емотивним станом, який відбувається на тлі інших психічних станів. Це визначається взаємодією емоцій з основними системами організації особистості, передусім з когнітивною.

Хоча переживання емоції суто особисте, її виразний компонент є соціальним. Результати соціальних досліджень показують, що окремі емоції є універсальним, загальнолюдським феноменом. І кодування, і декодування ряду емоційних виразів однакові для людей усього світу, незалежно від їхньої культури, мови чи освітнього рівня. Проте соціокультурні фактори відіграють важливу роль у визначенні *виразного* компонента емоції. У цьому також полягає взаємодія емоційної і когнітивної систем. Кожна культура має свої правила вияву емоцій, і їхнє порушення може мати більш-менш серйозні наслідки для людини. Ці культурні правила можуть вимагати маскуванню одних виразів і, навпаки, частого виявлення інших. Представники західної цивілізації, наприклад, часто посміхаються при невдачах, а японці мають посміхатися навіть тоді, коли переживають горе. І культурні, і статеві відмінності визначають ситуації, у яких треба посміхатися, і в яких треба плакати. Аналогічно до цих правил розрізняються і соціальні установки по

відношенню до емоційних переживань. Тобто можна говорити про вплив національного, соціального, культурного середовища на характер експресії емоцій, на появу у ній спеціальних забарвлень, які поширені саме у цьому середовищі. У певному середовищі спостерігаються відомі стереотипи вираження емоцій. Ці стереотипи характерні для певних культурно-соціальних груп і добре ними розуміються. У процесі зміни звичаїв та моральних засад людей змінюються і норми вимог до вираження емоцій. Тому з'являються характерні для різних вікових груп населення особливості вираження емоцій, свої слова, форми передачі емоційного ставлення до людей і подій, які не зовсім точно сприймаються іншими категоріями людей. Це є причиною вивчення соціокультурного фактора при дослідженні емоцій. Важливим чинником впливу на виникнення і протікання емоцій є соціальний характер існування людини, оскільки процес оволодіння виразом емоцій у суспільстві досить тривалий у часі. Він вимагає засвоєння усієї палітри вираження емоцій у тонких і диференційованих формах, що потребує засвоєння ряду вмінь та набуття достатнього досвіду. Оволодіння експресією – явище двостороннє, яке вимагає передусім появу та розвиток сприйняття різних форм і відтінків емоцій, вміння їх тонко розпізнавати. Інший бік процесу потребує вміння користуватися відтінками вираження емоцій, щоб переконливо і точно передавати свої переживання та емоційне ставлення до тих чи інших явищ. З ускладненням трудової діяльності та психічного життя кількість емоцій збільшується.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, різнопланова взаємодія емоційної і когнітивної систем як явище позамовної дійсності знаходить своє подальше відображення у мові, впливаючи на формування мовних знаків. Зазначені в статті види взаємодії емоційної та когнітивної систем слід враховувати при аналізі семантики мовних одиниць усіх рівнів.

Використана література:

1. Додонов Б.И. В мире эмоций – К.: Политиздат Украины, 1987. – 141 с.
2. Изард К. Эмоции человека: Перевод с английского. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1980. – 440 с.
3. Костюк Г.С. Психология. – К.: Рад. школа, 1968. – 572 с.
4. Кузин В.С. Психология. – М.: Высшая школа, 1974. – 280 с.
5. Лук А.Н. Эмоции и личность. – М.: Знание, 1982. – 176 с.
6. Немов Р.С. Психология. – М.: Просвещение, 1995. – 576 с.
7. Циген Т. Физиологическая психология в 14 лекциях // Основные направления психологии в классических трудах. Ассоциативная психология.– М.: ООО “Издательство АСТ-ЛТД”, 1998. – С. 340 – 602.
8. Шаховский В.И. Значение и эмотивная валентность единиц языка и речи // Вопр. языкознания. – 1984. – №6. – С. 97-103.
9. Arnold M.W. Emotion and personality. Vol.1. Psychological aspects. – N.Y.: Columbia University Press, 1960. – 243 p.

*Гоменюк А.А.
Горлівський державний педагогічний
інститут іноземних мов*

РЕЧЕВОЙ КОНФЛИКТ И АСПЕКТЫ ЕГО ИЗУЧЕНИЯ В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Понятие “конфликт” входит в научную парадигму философии, социологии, психологии, правоведения, педагогики, юриспруденции, лингвистики, поскольку